

A POLITIKAI ELEMZÉS MIBENLÉTE

Csizmadia Ervin

(tudományos főmunkatárs, MTA PTI)

ÖSSZEFOGLALÓ

A szerző a dolgozatban igyekszik megragadni a politikai elemzés műfajelméleti sajátosságait. Pusztán ezzel a megközelítéssel is jelezni kívánja, hogy a politikai elemzést nem esetleges műfajként, hanem önálló katrakterjegyekkel bíró diszciplínaként határozza meg. Az írásban először is fontos szempont, hogy mi a politikatudomány viszonya a politikai elemzéshez. A szerző véleménye az, hogy a politikai elemzés műfaját a politikatudomány univerzumán belül, de attól különbözként kell azonosítanunk. Ezt követően kerül sor magának a műfajelméleti nézőpontnak a felvetésére. A szerző érveket hoz fel e nézőpont bevezetése mellett. A dolgozatban a politikai elemzés normáiról és szintjeiről esik szó, bizonyítván, hogy messze nem elég a politikatudomány és a politikai elemzés műfaji megkülönböztetése, szükség van a politikai elemzésen belüli további differenciálására. Végezetül a dolgozat felveti a műfaji körülhatárolhatóság problémáját, valamint tipizálja az egyes elemzési ágakat és szinteket és elkülöníti egymástól a különféle elemzési irányzatokat.

KULCSSZAVAK ■ politikatudomány ■ politikai elemzés ■ elemzési normák ■ elemzési irányzatok

Ha a politikai elemzésről, mint műfajról releváns módon szeretnénk véleményt alkotni, először szükséges hangsúlyozni, hogy a politikai elemzés a politikatudománnyal leszámazási viszonyban álló, de saját szabályszerűségekkel, normákkal rendelkező műfaj. Magyarországon meglehetősen újnak számít (nemzetközileg kevésbé), de annyira azért nem új, hogy ne kísérelhetnénk meg számba venni a rá jellemző műfajelméleti sajátosságokat. Az ilyen leltár valójában a politikatudós-közösség belső higiéniéje szempontjából is fontos, hiszen egyre több kolléga szorgalmazza a világos különbségtételt a különféle politikával foglalkozó elemző műfajok között. A következő tagolásban kísérünk meg valamiféle műfajelméleti alapozást. Először a politikai elemzésnek a politikatudományhoz való viszonyát igyekszünk tisztázni. Másodszor a műfajelméleti nézőpont bevezetése szükségességének kérdését vetjük fel, azt hogy egyáltalán mi szükségünk a politikai elemzés műfajelméleti megközelítésére. Harmadszor a politikai elemzés normáiról és szintjeiről esik majd szó. Ezen belül külön tárgyaljuk a műfajkeveredés vagy a műfaji körülhatárolhatóság problémáját; a politikai elemzés sajátosságának kérdését; az elemzési ágak és szintek témáját, valamint az elemzési irányzatokat.*

* A témáról alkotott átfogó véleményem megtalálható a *Politikatudomány és politikai elemzés* (Századvég, 2008) című könyvben, amelynek harmadik fejezete foglalkozik az elemzés műfajelméletével. Ennek a fejezetnek a *Politikatudományi Szemle* számára részben átdolgozott változata az itt olvasható szöveg).

POLITIKATUDOMÁNY ÉS POLITIKAI ELEMZÉS

Először is pontosítanunk kell a politikatudomány és a politikai elemzés egymáshoz való viszonyát. A politikatudomány maga is a politikát elemző műfaj, ha eljárásai, módszerei, tudományos tradíciói el is különböznek más – ugyan csak a politika vizsgálatára irányuló – műfajoktól. Az elmúlt évtizedekben a politikatudomány (mint a politikáról szóló tudományos elemzés) kínálja az egyetlen *tudományos* elemzési stratégiát, függetlenül attól, hogy szélesebb közvélemény esetleg ezekről a tudományos felfedezésekről mit sem tud. Ám a politikatudomány megkérdőjelezhetetlen vezető szerepe csak akkor biztosított, ha „vitapartner”, a (politikai) publicisztika. Magyarország hagyományait átvizsgálva megállapítható, hogy mindmáig ez a „kód” meghatározó, s ez jelenti azt a viszonyítási keretet, amelyben a tudományos élet elemzői is elhelyezik magukat. Elég, ha visszautalok az 1990-es években lezajlott vitákra a publicisztikának a tudományba való „behatolásáról” és az ellene való védekezés szükségességéről (Körösényi, 1996: 99). De miközben Magyarországon még mindig (noha már nem kizárólag) ez a „kód” érvényesül, látnunk kell, hogy Nyugat-Európában a politikatudomány és a politikai jellegű publicisztika mellett évtizedek óta jelen van a *politikai elemzés* műfaja is. A 60-as évektől kezdődően a műfajról monografikus feldolgozások születnek (Dahl, 1963.), napjainkban pedig a politikai elemzés műfaját, megalapozását, iskolászerű hordozóit, tárgyát, szemléletét illetően kifejezetten élénk eszmecsere zajlik (Lásd Hay, 2002; Shepsle–Bonchek, 1997).

Kiindulásképpen érdemes tehát tisztázni a politikai elemzés viszonyát a politikatudományhoz. A viszony leszármazási, de az örökség továbbvitele nem teljes. A politikai elemzés a politikatudomány univerzumán *belül* jön létre, de nem véletlenül, hanem azért, mert el akar különbözni a hagyományos politikatudománytól. A politikai elemzés – bár etalonnak tekinti a tudományos igényességet és módszertant – nem hagyományos értelemben vett akadémiai diszciplína. Művelői nem feltétlen (vagy nem elsősorban) akadémiai intézetekben működnek, sokkal inkább elemzői profilú, piaci intézményekben. Mint minden új műfajnál, a politikai elemzésnél is lényeges, hogy meghatározzuk: mi az, ami konstituálja, mi adja identitását, specifikus karakterjegyeit. Hármat említhetünk: (1) a vizsgálati tárgy speciális meghatározása; (2) alkalmazott politikatudományi szemlélet és módszertan; (3) erőteljes (de nem kizárólagos) piaci-üzleti profil. Az első mindenekelőtt azt jelenti, hogy a politikai elemzőt ritkán érdekli tárgya történeti genezise és fejlődéstörténete, annál inkább a politikai folyamat aktuális szintje. (Ez persze korántsem minden politikai elemzésre érvényes, hiszen a politikai filozófia felől érkező politikatudomány normatív ágának sok belátását – mint például Hay elemzésében láttuk – a politikai elemzők is érvényesítik). Az alkalmazott szemlélet szintén sajátja

a régi politikatudománynak is, de a politikai elemzés – rengeteg új módszertani eljárást alkalmazva – alapvetően megújítja és kitérít az alkalmazott politikatudományról (a módszerek elemzésben betöltött helyéről) alkotott elképzeléseinket. A piaci és üzleti jelleg azután már – összevetve a tudománnyal – teljesen egyértelműen csak a politikai elemzések sajátja, hiszen a régi politikatudomány legalábbis egy része foggal-körömmel védekezik a tudomány piacosítása ellen.

A politikai elemzés műfajelmélete szempontjából fontos kiemelni, hogy a piaci hasznosításra törekvő elemzések műfaja nem jönne létre, ha a 19. század végének a politikatudományon belül nincs egy – igaz csak rövid ideig tartó – trend, amely egyenesen a társadalomtudományok további „tudományosítását”, s immáron természettudományi alapra állítását hirdeti meg. A lombikjaival kísérletező természettudós mintájára elefántcsonttoronyába vonuló politikatudós perspektívája azonban nem mindenki számára elfogadható. Magyarországon a tudomány exkluzivitását, zártságát a publicisták és esszéisták igyekeznek ellensúlyozni (megteremtve ezzel a fentebb bemutatott hagyományt), a fejlett Nyugat-Európában azonban egyrészt létrejönnek a szintén bemutatott (s a politikatudomány szerepét nem a természettudomány analógiájára elképzelő) iskolák, másrészt megkezdődik a politikatudomány és a politikai elemzés műfaji kereteinek elhatárolódása is. Ez utóbbi folyamat 1945 után kezdődik meg, s nagyjából az 1970-es évekre hoz létre egy tagolt politikai elemzői palettát. Ez alatt a körülbelül harminc év alatt bekövetkezik az, amit korábban a politikatudomány fejlődése is bejárt: létrejön a különféle elemzői szerepek *intézményes* hálózata és elrendeződése. Ezek az intézmények nem a hagyományos egyetemi és az akadémiai szféra intézményei már, hanem részben politikai, részben üzleti-piaci, részben pedig a legkülönbözőbb alapítványi és civil intézmények. A mai politikai folyamatok vizsgálata szerepük vizsgálata nélkül már nem érthető meg.

De melyek azok a kihívások, amelyek már nem pusztán csak a különféle politikatudományi paradigmák között involváltnak átrendeződéseket, hanem új és önálló válaszokat kívánnak? Nevezzük ezeket (1) szakpolitikai; (2) kormányzástechnikai; (3) pártversenyképességi kihívásoknak.

A szakpolitikai kihívás. 1945 után a politikatudományban a „régis-institutionalista” és a „behaviorista” iskola él egymás mellett, illetve kezd körvonalazódni a „racionális választás” elmélete is. Egyik iskolában sem nagy azonban a hajlandóság, hogy reagáljon szakmapolitikai kihívásokra, policy-témákra. Az institutionalista politikatudomány nem tud hatékony válaszokat adni mindazokra a kérdésekre, amelyekkel az 1940-es évek második felétől a kormányoknak szembe kell nézniük. Elégtelenné válik az államra vonatkozó korábbi intézményes felfogás, de ugyanakkor nem elegendő az államot pusztán közigazgatási-bürokratikus ágensnek tekinteni sem. A későbbiekben bővebben is kifejtem, hogy ebben az időszakban jelenik meg a szakirodalomban *policy-elitnek* nevezett réteg

(James, 1991), amelynek egyik alapvető feladata, hogy szakpolitikai oldalról gondolkodjon el a politika megújításáról. Ez a szakpolitikai elit persze meg is „kettőződik”, hiszen nem csupán az államban van szükség szakpolitikai szakértőkre, hanem az elemzésben is: megjelenik tehát az állam és a politika szakpolitikai *elemzői* rétege.

A kormányzástechnikai kihívás. Az állam talán legfontosabb szereplőjével, a kormánnyal kapcsolatban, új összefüggésekben jelenik meg a *kormányzás* kérdése. A kormányok szerepe természetesen korábban is fontos, ám számos új és speciális kormányzati teendő kerül előtérbe ekkor, amelyeket a kormányok csak megfelelő háttérkapacitás segítségével tudnak csak megoldani. A kormányok és a szakpolitika ügye össze is fonódik, hiszen az újonnan létrejövő kormányok számára elementárisan fontos, hogy szakmapolitikai segítséget kapjanak nagyra törő terveikhez (ne felejtjük el, hogy a jóléti állam és a jóléti politika filozófiájának, gazdaságpolitikájának, elosztáspolitikájának, szociális ellátórendszere kiépítésének stb.) időszakáról van szó. De ezeket a kihívásokat a kormányok már nem tudják kezelni az 1945 előtt kialakult módon: (1) ad hoc intézményes tanácsokkal; (2) a hagyományos tudományos intézményrendszernek adott megbízásokkal. Itt tehát egy *új kormánytámogató* intézményes hálózat kiépítése kezdődik meg, amely az évtizedek során hatalmasra duzzadva óriási kormányzati policy-intézményrendszert eredményez. Ugyanakkor itt is megfigyelhető az említett „kettőződés”: létrejön egy *politikai* kormányzati háttérszféra, és emellett létrejön egy *kormányzáskutató* politikai elemzői szféra is, amely például az 1970-es, 80-as évektől mindinkább regisztrálhatja, hogy a hagyományos kormányzás (government) funkciótól elmozdulás következik be az új típusú (governance) kormányzás irányába.

Kihívás a pártok felől. Némi fáziskéssel ugyan, de a kormányzati „kihívást” követi a pártoktól érkező „kihívás” is. Az időbeli eltérés oka a hagyományos pártpaletta lassú átalakulása. A hagyományos osztálypártok 1945 után közvetlenül nem adják helyüket egy másik párttípusnak, ezért a pártszféra kihívásai akkor erősödnek fel, amikor (1) ez az osztálypárti továbbfejlődés lehetetlenné válik, és létrejövőben vannak a középosztályi pártok; (2) a jóléti állam perspektívái kimerülnek, s új filozófiai-gazdasági, pártépítési eszmékre van szükség; (3) van konkrét kihívás is: át kell programozni a pártokat, és versenyképesebbé kell tenni őket. Ezért azután a pártok részéről felvetett kihívásokkal nem az 1940-es, 50-es, hanem az 1970-es években találkozunk Európában, s ezek a kihívások igen alapvető átrendeződéseket eredményeznek. Többek között azt, hogy egyfelől itt is létrejön a *pártokhoz kötődő* elemzői háttérszféra; másfelől pedig azt, hogy a pártok agytröszt-szervezeti a tudósok és a *politikai elemzők* számára is új, megismerendő terepmentet jelentenek. A pártoknak égetően fontos a versenyképességük növelésében kulcsszerepet játszó háttérelmézői team, s különösen azon pártok esetében van ez így, amelyek korábban ilyen intézményes segítő apparátussal nem rendelkeztek. Összességében tehát: a

szakpolitika és a policy-látásmód behatol mind a kormány-, mind a pártpolitikába, és ennek hátterében nem a (tudósok által művelt) hagyományos tudomány, nem az (értelmiségiek által írott) publicisztika, hanem a mindkettőtől eltérő karakterjegyeket viselő *politikai elemzés* áll.

A folyamat természetesen teljesen másképpen játszódik le Nyugat-Európában, mint Kelet-Közép-Európában vagy Magyarországon. Mivel Nyugat-Európában világosak a politikai és a társadalmi kihívások, ezért az a kihívás is az, hogy szükség van egy a politikai folyamatok praktikusabb szintjeit és a releváns politikai elemzők – akár hálózatszerű – összekapcsolódásait vizsgáló elemzési szférára. Magyarországon a szocializmus évtizedeiben nincs olyan kihívás, ami egy önálló – a tudományétól eltérő módon szerveződő – szféra létrehozását igényelné. Ezért aztán Magyarországon a politikai elemzés műfaja jóval később születik meg, s kevésbé tagolt szerepeket és intézményeket hoz létre, mint Nyugat-Európában. Vegyük ennek illusztrálására Tóth Csaba és Török Gábor: *Politika és kommunikáció* című könyvét, amelyben a szerzők arról írnak, hogy a politikai elemző nem ítélni és nem vádolni akar, hanem *megérteni* (Tóth–Török, 2002: 5). Ezzel a megállapítással jogosan ragadják meg a kialakuló *hazai* politikai elemzési műfaj egyik fő sajátosságát („ne ítéljünk, hanem elemezzünk”), ugyanakkor ezzel természetesen nem merítik ki a politikai elemzés (nyugat-európai tagoltságnak megfelelő) műfaji definícióját. Tóth és Török a politikai elemzésről adott definíciójával inkább (mint ezt már fentebb is jeleztem) a *hazai* hagyományokba helyezkedik bele, és a hazai szerepsémákhoz képest pozícionálják újra magukat. Ugyanakkor nem érzékeltetik, hogy a politikai elemzés nemzetközi viszonyai között egy jóval tagoltabb kínálati paletta van, amelyben nem pusztán (vagy elsősorban) a megértés a főszerep (azt nevezhetjük alapkövetelménynek is), hanem, hogy a *külföldi* politikai elemzői szerepek vannak és csak e sokrétűség mibenlétének leírásával tudunk meg többet a teljes elemzői spektrumról. Így tehát érdemes jelezni, hogy a politikai elemzés kapcsán is regisztrálhatjuk azt, amit a politikatudomány kapcsán is: míg ott politikai elemzői iskolákról és irányzatokról beszélhetünk, addig itt elemzői *szemléletmódo*król. Természetesen ez sem kevés, és ennek az új szemléletmódnak (a sok egyéb mellett) van egy igen lényeges hozadéka a politika elemzésében, hiszen a politika *saját* logikáját akarja mind közelebről megismerni. Ebben persze implicite benne van az elhatárolódás is azokkal szemben, akik a politikát *nem* a saját logikája felől, hanem *külső* szempontok alapján kívánják megismerni. A „saját logika” Tóth és Török esetében a *politikai érdek*, vagy másképpen: mi mozgatja a politikusokat? Fontos azonban, hogy az érdeket nem tekintik mindenhatónak, s írnak arról is, hogy hol van a megértő politológia határa.¹

A megértésre épülő politikai elemzési kultúrája azonban egyelőre viszonylag kevesek által művelt, és irányzattá, iskolává végképp össze nem álló szemléletmód Magyarországon. Mindazonáltal rendkívül lényeges, mert egy olyan

maximát fogalmaz meg, ami egyébként magától értetődő lenne: a tudományos egzaktságot, a részrehajlás nélküli elemzést. Ez a mai Magyarországon – úgy látszik – még mindig nem evidencia.

A POLITIKAI ELEMZÉS MŰFAJI ELEMZÉSÉNEK SZÜKSÉGESSÉGE

Talán sikerült bizonyítanom, hogy a politikai elemzés a politikatudomány része, amely azonban a hagyományos politikatudománytól eltérő válaszokat adhat a folyamatosan felmerülő politikai és társadalmi kihívásokra. Ezeknek a – műfaji meghatározottság által generált – eltéréseknek eredünk most a nyomába, amikor nem próbáljuk meg feltárni a politikai elemzés történetét, hanem *műfaji* kérdésekre koncentrálnunk. Ehhez segítséget nyújthat számunkra Thomas Kuhn híres tudománytörténet-elmélete (Kuhn, 1984). Kuhn alaptézise, hogy a (természet-) tudomány történetét kétféleképpen érthetjük meg: vagy a felhalmozott (meghatározott szelekció alapján kiválogatott) *művekből*, vagy a kutatói *tevékenységének* (tehát egy adott korszak teljességének) a történetéből. Kuhn egyértelműen a második mellett voksol, és jómagam is ezzel értek egyet.² Ha az előbbit tennénk, nyilvánvalóan megtalálhatnánk a legjelentősebb elemzéseket, és azok felsorakoztatásával megadhatnánk az elemzések top százas listáját. Csakhogy most egy műfaj elméletére, sajátosságaira, belső viszonyrendszereire vagyunk kíváncsiak, arra, hogyan hatnak egymásra a művek, és mindez hogyan hat ránk, illetve a politikatudományi közösségre. Okoz-e átrendeződéseket sorainkban a politikai elemzők megjelenése és egye nagyobb aktivitása? Szeretném tehát ráirányítani a figyelmet az elemzői *tevékenységre*, ami a politológusi önreflexión belül is különösen elhanyagolt terület, és nagyon csekély figyelem irányul rá.

Azaz most szakmai önreflexiónk *egy másik*, ténylegesen feltáratlan rétegéhez jutottunk el: hogyan kristályosítja ki a politikai elemzés műfaja (és persze annak képviselője) a maga felfogásmódját, szabály- és normarendszerét, értékrendjét és egyre sokrétűbb-tagoltabb intézményi és szervezeti kereteit? Ha csupán a kész politikai elemzésekre koncentrálnunk, akkor erre a rétegre nem jut elég figyelem, márpedig a célunk éppen az, hogy a politikai elemzés műfajának sajátosságait – hasonlóan a politikatudományhoz – ne statikusan, hanem *dinamikusan* ragadjuk meg. A műfaj sajátosságai iránti érdeklődés éppen azt jelenti, hogy nem vagyunk „végtermék”-függőek, hanem érdekelnek bennünket a miértek. Például a műfaj nem túl régi hagyományai is. Elvégre ezek a hagyományok – ahogy a politikatudományban is – nagyrészt kijelölik a politikai elemzés *mai* művelésének szabályait és normáit. Nem öncélúan, hanem jól felfogott érdekből kell jobban megismernünk ezeket. A politikai elemző számára is fontos – akár a politikusnak – a hitelesség. Az elemző hitelessége szakmai jártassága minőségében rejlik. Ha tisztában vagyunk

a politikai elemzés műfajával, a benne rejlő lehetőségekkel, ebből energiák adódnak a nyilvánosság irányába is. Ritkán beszélünk arról, hogy az elemzői szakmai közömbösség akár megerősítője is lehet a társadalom politika iránti közömbösségének.

Nyugat-Európában az ilyen jellegű, műfajközpontú önreflexió egyáltalán nem ritka: a kutatók egyre szívesebben beszélnek értékeikről, Magyarországon azonban valamiért nem illő a követett értékekről, módszerekről beszélni, talán azért sem, mert ez nálunk szubjektivizmusnak minősül, holott a tudomány csak objektív lehet. Magyarországon a kutató igen akkurátus, ha a politikát kell elemeznie, aránylag még akkor is megnyilatkozik, ha az övével ellentétes nézeteket valló kollégájával vitatkozik, de jóval szemérmesebb, ha belső szakmai kérdésekről van szó. Föltehetőleg itt megint a hagyományok kijelölte szerepekről van szó, amelyek szinte arra készítetik a hazai politológusokat, hogy bizonyos kérdésekben állást foglaljanak, másokban azonban ne. Ilyen állásfoglalásra nem ösztökélő téma például a politikai elemzés műfajelmélete. Láthattuk, hogy a 90-es években elég erőteljesen körvonalazódik egy bal- és egy jobboldali politikatudomány, ami jobban kikristályosítja a pozíciókat és az eltérő nézeteket. De a vitafelek egy bizonyos ponton túl – valamiféle szakmai minimumkonszenzus alapján – nem kívánják továbbélezni a közöttük lévő elvi, felfogás- és módszerbeli különbségeket. Ez a visszafogottság azonban nem csupán a politikatudományon belüli, de a politikatudomány és a politikai elemzés közötti *határok* megvonását is nehezíti.

A határmegvonás egy új műfaj és tudományszak esetében különösen fontos. A politikai elemzésre mint műfajra leselkedő legnagyobb veszély, ha felületes ismeretek és negatív példák alapján minősítik. Ilyen felületes megközelítést látunk például a médiapolitológiával kapcsolatban, bár hozzátehetjük: a politikai elemzés nem azonos a médiapolitológiával, különösen nem a *rosszul* művelt médiapolitológiával. A legfontosabb teendő tehát, hogy amennyire csak lehet, világossá tegyük, hogy *mi* és *mi nem* a politikai elemzés. A nyugat-európai kutatók itt is előbbre járnak, hiszen a politikai elemzésről (vagy éppen a *politikai* elemzéséről) nagyon komoly vitákat folytattak le az elmúlt években (lásd Hay, 2002). Mi még nem tartunk itt, hiszen még az egyes, Magyarországon művelt politikaelemzés-fajták azonosítása sem sikerült. Talán nem járok messze a valóságtól, ha azt mondom, hogy még a szakmai közönség sincs pontosan tisztában azzal, hogy mi a politikai elemzés szókapcsolat valódi jelentése. Többek között ez indokolja tehát, hogy *rákérdezzünk* műfaji kérdésekre. Az első kérdés azonban csakis az lehet, hogy milyen pluszt adhat egy ilyen – a műfaj alapjai felől közelítő – szemlélet? Rögvest megértjük, mi a tét, ha összehasonlítást teszünk más diszciplínákkal. Ha például a művészeteket nézzük, nyilvánvaló, hogy az *esztétika* segít nekünk a különféle alkotások értelmezésében. De az esztéta nem csupán annyit tesz, hogy megmondja nekünk mi a jó, mi a szép (illetve mi a rossz és mi a csúnya) műalkotás, hanem beavat bennünket az

esztétikai ítéletalkotás rejtelseibe is. Leszámítva azokat az olvasókat (s persze nyilván ők vannak többen), akik ösztönösen alakítják ki véleményüket egy-egy műalkotásról, a tudatosabb olvasóknak, nézőknek igényük, hogy értsék az alkotás folyamatát is, tisztában legyenek a körülményekkel, s pontosan azért, hogy véleményüket a lehető legtöbb körülmény figyelembevételével tudják majd kialakítani.

De vajon szükség van-e olyan politikaelemzésre, amely hasonlatos az esztétikához? Jobban megértjük-e a politikát, ha előzetesen tisztázzuk mesterségünk ide vonatkozó – eddig jórészt homályban maradó – lehetőségeit, avagy bízunk abban, hogy a politikai elemzők „ösztönösen” tudni fogják a dolgukat, és ez a tudás meggyőzi termékeik fogyasztóit is? Két határozott érvünk lehet a kérdések megválaszolásához. (1) A politikai elemzési műfaj beható megismerése ahhoz szükséges, hogy általa pontosabb képünk legyen önmagunkról, a politikai elemzést a politikatudomány hagyományos vonulatától elválasztó mibenlétéről. (2) A politika és a politikáról szóló írások befogadói közegére is szükség van ahhoz, hogy új minőségű kapcsolat alakuljon ki demokrácia és politikai gondolkodás között. Csak akkor van esélyünk, hogy Magyarországon a politikatudomány eljuthasson a demokrácia tudománya rangjára, ha magunkra vállalunk bizonyos „pedagógiai” funkciókat is.

A politikai elemzés műfaji felépítésének szükségessége. Minden tudomány életképességének fokmérője, hogy hogyan tudja biztosítani saját komolyan vételeinek feltételeit, kialakítani rá jellemző szabályait. A politikai elemzés lényeges műfaj, számos tekintetben a hagyományos politikatudomány követője, másutt eltér attól. Ha fel akarjuk építeni, először is tudatosítani kell, hogy a politikai elemzés nem *véletlenszerű* műfaj, művelésére korántsem mindenki alkalmas, aki elhatározza, hogy választ magának egy témát és azt – akár a legjobb tudása szerint – megírja. Mint ahogy egy publicisztika sem „véletlenül” felel meg a műfaji szabályoknak,³ egy politikai elemzésnél is ez a helyzet. A műfaji felépítés első feltétele tehát, hogy megjelöljük a politikai elemzést a többi elemző műfajtól megkülönböztető sajátos karakterjegyeket.

A második annak tisztázása, hogy a műfajon belül milyen változatok fordulhatnak elő. Abból, hogy van *megértő* politikai elemzés, nem következik, hogy *csak* megértő politikai elemzés van, illetve, hogy a megértés szó minden politikai elemző számára ugyanazt jelenti. A „megértés” mint megkülönböztető, identitást adó elv csak akkor működik, ha hozzáteszünk egy képzeletbeli másik pólust, amely – valamiért – nem a megértésre épül. Ha feltételezzük, hogy *minden* politikai elemző szándéka megérteni elemzésének tárgyát, akkor képesnek kell lennünk megmondani, hogy a megértő *szemléletből* milyen *eljárások* és *módszerek* következhetnek. Nyilvánvalóan nagyon sokfélék, ezért amikor műfaji kérdésről van szó, egy plurális elemzési tartományt kell elképzelnünk, amely ráadásul koronként, országoként, funkcionálisan és tematikusan is nagyon sokféle, s semmiképpen sem lehet közös nevezőre hozni. Nem lenne szerencsés, ha csupán

– hasonlóan a hazai hagyományokhoz – egyetlen metódust kanonizálnánk, és a továbbiakban az lenne kikiáltva a politikai elemzésnek.

A befogadói közeg átalakítása. A politikai elemzők számára is fontos viszonyítási pont, hogy folyamatosan változnak a politikáról szóló művek befogadói szokásai. A politikáról szóló elemzéseket egyrészt azok olvassák, akik politikailag tudatosabb állampolgárok, nem ritkán valamilyen politikai eszme elkötelezettjei. Másrészt az elkötelezett olvasók gyakran azért kritizálják az elemzőket, mert azokat *túlságosan* elfogultnak tartják. Talán a már említett szemérmes magyar politikatudósi attitűdből is következik, hogy a befogadók számára vagy nem világosak, vagy nagyon is egyértelműek az elemzői elkötelezettségek. Ha pedig ilyen elkötelezettséget nem találnak, könnyen besorolják az elemzőt az egyik vagy a másik táborba. Ez érdekes helyzet, vagy inkább kihívás számunkra, amelyben azonban lehetőség is rejlik, hiszen arra ösztönözheti az elemzőket, hogy megpróbálják elfogadtatni a (felszínes) publicisztikától és az (olykor belterjes) akadémiai tudománytól *eltérő* szempontjaikat. Ám a befogadói igények egyelőre (különösen Magyarországon) nem egyértelműek, s az elemzőknek nagyon komoly erőfeszítést kell tenniük, hogy elérjék: a politikai elemzést ne negatív címkéssel, a többi műfaj alá besorolva szemléljék.

Van továbbá egy speciális, a politikát hivatásszerűen tanuló befogadó közeg is, mégpedig a felsőoktatási képzésben részt vevő hallgatók, akik nem feltétlen kész nézeteket és elméleteket kívánnak hallani, hanem az elemzés végeredményéhez vezető útra, a különféle politológián belüli vitákra, sőt magára a politikai elemzői tevékenység mesterségbeli összetevőire is kíváncsiak. Talán a leginkább e közegben kínálkozik nyitottság a politikatudományon belüli politikai elemzési műfaj mibenlétének megismerésére, hiszen a leendő politológusok majdani szerepkészlete nagyban függ képzésük jellegétől. Amennyiben a képzés során átfogóan megismertetjük velük a szakma belső, mesterségbeli alapismereteit is, megítélesem szerint lényegesen kreatívabb elemzői munkát végezhetnek, mint ha pusztán csak a különféle korok politikatudományi teóriáiba avatjuk be őket. Azaz a leendő politológusok képzésében ma már különbséget kell tenni például politikatudomány és politikai elemzés között, már csak azért is, mert az elmúlt években rendkívüli módon beszűkült a politikatudomány felvevői piaca, s az egyetemről kikerülők jelentős része nem kutatói-oktatói, hanem elemzői szerepekben helyezkedik el. Ott azonban csak akkor állja meg a helyét, ha van ismerete az elemzői munkáról, s képzése elegendő háttérrel biztosít neki ahhoz, hogy különbséget tudjon tenni műfajok között. Végző soron tehát: önreflexióra (mint a szakma gyakorlásához elengedhetetlen képességre) csak akkor tudunk rábírni bárkit is, ha először is magunk kellően reflexívek vagyunk.

A POLITIKAI ELEMZÉS NORMÁI ÉS SZINTJEI

A műfaji nézőpont létjogosultsága számomra nem lehet kétséges, de nem örülünk-e túl korán? Egyáltalán van-e viszonylag jól körülhatárolható, műfajként, illetve a politikatudomány egy leágazásaként beazonosítható politikai elemzés? Látszólag könnyű lenne nemet mondanunk, hiszen a hazai közéletben, ha a mindennapok során használjuk is a politikai elemzés fogalmát, komolyabb hullámokat nem vet a politikai elemzés műfajelméleti, elméleti vagy éppen gyakorlati megvitatásának ügye. Ráadásul bizonyos vélemények alapján úgy tűnik, hogy nem csak nálunk ez a helyzet, de a nyugat-európai társadalomtudomány sem éppen a műfaji tisztázódás irányába hat. Ezt az állítást vitatom. Az lesz azonban a legjobb, ha először is bemutatok egy olyan véleményt, amely a műfajok keveredéséről szól. Clifford Geertz, a 20. század utolsó évtizedeinek egy híres antropológusa tanulmányában ugyan nem a politikai elemzés kontextusában, de mégis csak a *műfajkeveredés* problémájáról beszél.

MŰFAJKEVEREDÉS ÉS/VAGY MŰFAJI KÖRÜLHATÁROLHATÓSÁG

Geertz: *Elmosódott műfajok: a társadalmi gondolkodás átalakulása* című írásában (Geertz, 1994: 268–285.) kifejezetten provokatív téziseket fogalmaz meg, többek között ezt: „néhány év óta jelentős műfajkeveredés tapasztalható az intellektuális életben, s a dogok eme zavarossága egyre fokozódik” (uo.: 268). A szerző szerint (1) a filozófiai értekezések olyanok, mint az irodalmi kritikák; (2) a tudományos fejtegetések olyanok, mint a szépirodalmi egypercesek; (3) a történetek egyenletekkel, táblázatokkal vannak tele; (4) a parabolák az etnográfia köntösében tetszelegnek; (5) a teoretikus értekezések útikalauzok jellegét öltik; (6) az ideológiai érvelések mint történeti kutatások jelennek meg; (7) az ismeretelméleti tanulmányok politikai traktátusok módjára íródnak. „A következő lépés az lesz – írja metszően Geertz –, hogy a kvantumelméletek versben, az életutak pedig algebrai formában íródnak” (uo.: 269).

Ez egy roppant szarkasztikus, de mindazonáltal bizonyos tényekkel alátámasztható vélekedés. Hiszen valóban kétségtelen: a társadalomtudományokon belül végbement és végbemegy egy átalakulás, amely fellazítja a műfaji kereteket és áthágja a 19. század során kialakuló normákat. Ugyanakkor Geertz ezt a műfajkeveredést a társadalmi gondolkodás megváltozott jellegéből származtatja, azaz úgy állítja be, hogy a tudósok mintegy követni próbálják a társadalmi igényeket: a társadalmi gondolkodás az, ami demokratizálódik, s ez megjelenik az írásokkal és az olvasmányokkal kapcsolatos elvárásokban is (uo.: 269). Mindez pedig kikezdi a hagyományos társadalomtudományi szemléletet, amelynek volt egy egyetemes célja: „a közösségi élet mozgatórugóinak megfigyeltése és kívánt

módon való megváltoztatása”, ami a továbbiakban már nem elsődleges cél (uo.: 284). A társadalomról alkotott tudományos felfogás is alapvetően változik: a társadalom már nem annyira kifinomult gépezet, szervezet, mint inkább játék, utcai dráma, viselkedéstani szöveg.⁴ Geertz nem lát lehetőség az egyértelmű műfaji elhatárolásra, sőt kijelenti: a társadalomtudományok „sokat emlegetett karakternélküliségük okán többé nem tudnak elkülönülni”, mert „az egyszerre változó, sokrétű, összpontosíthatatlan és makacsul kusza helyzet” (uo.: 269) éppen a műfaji feloldódást, összemosódást serkenti. Csakhogy Geertz tételei nem merítik ki a teljes igazságot. Meglehet, hogy az 1-től 7-ig jelölt pontok tekintetében a szerzőnek igaza van, de a politikai elemzés tekintetében bizonyosan nincs (igaz nem is foglalkozik ezzel). Ugyanakkor persze egy tekintetben mégis érdemes továbbgondolni azt, amit ír, hiszen a politikai elemzés egyfelől tematikailag, másfelől stílusjegyeit tekintve roppant szerteágazó. Ha csak a Magyarországon forgalomban lévő politikai elemzéseket nézzük, tényleg elég sokfajta írásmű sorolódik be a politikai elemzés címkéje alá. Épp úgy ebbe a körbe tartozik a szakpolitikai issue-elemzés, mint a szépirodalmi ihletettségű esszé. Ez mintha a műfaji elmosódottság tézisét támasztaná alá. Ugyanakkor azt is meg kell jegyeznünk, hogy a Geertz-tanulmány egyáltalán nem foglalkozik az *ellentendenciák* bemutatásával, azokkal a törekvésekkel, amelyek a társadalomtudományon belül igyekeznek megállítani az elmosódást és megpróbálkoznak a politikatudományon belüli normák helyreállításával.

Úgy árnyalhatunk tehát a képen, hogy két tendencia együttesen létezik. Egyfelől – sokféle tényező együtthatása eredményeképpen – valóban műfaji keveredés figyelhető meg a hagyományos társadalomtudományi írásokban. Másfelől a tudományon belül működik az önvédelmi mechanizmus is, amely a fellazult műfaji normákat igyekszik helyreállítani. Minket ebben az esetben az utóbbi érdekel.

A POLITIKAI ELEMZÉS SAJÁTSZERŰSÉGE

A politikai elemzés Nyugat-Európában akkor válik önálló karakterjegyekkel rendelkező műfajjává, amikor a szélesebb közönség a rádió és a televízió közvetítésével fokozatosan találkozni kezd különféle szerepek megtestesítőivel: intellectual, political scientist, political analyzer, policy analyzer és így tovább. Ezek közül persze minket most az utóbbi kettő érdekel, amelyek a már említett policy-elit megjelenéséből vezethetők le. A korai televíziózás azonban nem csak a politikusok megismerését, de a politikusokról beszélő elemzői típusok elkülönítését is segíti, és ezt a különbségtételi lehetőséget évtizedek alatt rögzíti. Míg azonban Nyugat-Európában ezek a szerepek a közvélemény által megismerhetővé válnak, addig Magyarországon ennek semmi jele nincs, az államszocializmusban ez a nyugat-európai differenciálódási folyamat nem

indulhat meg, s ennek hiányában a politikára figyelő közönség nem jöhet tisztába a politikai elemzői szerepek műfaji sajátosságaival, az elemzői szerepek követelményeivel sem.

E több évtizedes nyugat-európai hagyomány ismeretében viszonylag könnyen megállapítható, hogy mely írás tartozik a politikai elemzés „családjába”, és melyik illeszkedik valamilyen más műfajcsalád produktumai közé. A politikai elemzés műfaji sajátosságai e tradíciók alapján ma már egzakt módon megismerhetők és rendszerezhetők, miáltal a politikai elemzés jól elkülöníthető más műfajoktól. Négy sajátos jellemzőt különböztet meg, amely megítélésem szerint kiadja a politikai elemzés műfajának lényegét. Ugyanakkor hangsúlyozom, hogy a munkadefiníció korlátját az jelentheti, hogy a politikai elemzések széles spektrumára akar ráilleszteni egy közös burát, és az anyag talán ellenáll ennek. Mindenesetre a négy jellemző: (1) A politika mely aspektusa érdekli a politikai elemzőt? (2) Hogyan specifikálja a kutatási témát? (3) Milyen módon konceptualizálja újra a más elemzői műfajok által felvetett kérdéseket? (4) Hogyan hasznosítja elemzése eredményeit?

A politikai elemzés vizsgálati tárgya. Egy pillanatra mégis tegyük zárójelbe, hogy nagyon sokfajta politikai elemzés létezik, és vegyük azt, hogy a különféle politikai elemzéseknek – nagyon átfogóan – van egy közös kiindulópontjuk: vizsgálatuk tárgya a politika. Ez a közös kiindulópont azonban még nem különbözteti meg a politikai elemzéseket az akadémiai politikatudománytól, sőt a publicisztikától sem. Az a kérdés, hogy a politika *milyen* jellegében érdekli a politikai elemzést. Állításom az, hogy a politikai elemzést folyamatosan *formálódó*, míg a politikatudományt a *rögzült* politika érdekli. Ez nem szükségképpen van így, hanem az idők során – többek között az iskolaszerű intézményesedés következtében – „így alakult”. A már többször segítségünkre lévő Karl Mannheim érdekesen vizsgálja meg ezt a kérdést, amikor különbséget tesz a hagyományos társadalomtudományok (szociológia vagy államtudomány) és a politikatudomány között. Míg az előbbiek a politikával mint történetileg *kialakult* tárggyal foglalkoznak, addig a politikatudomány *alakuló* tárgyakra vonatkozik (Mannheim, 1996: 132). Nem véletlenül mondja Mannheim, hogy az alakulóban lévő politika másik komponense az *akarát*, ám ez a megközelítés korántsem tekinthető általánosan elfogadottnak. Ezzel szemben az a fajta politikatudomány tűnik uralkodónak, amelyik a szociológiához és az államtudományhoz hasonlóan rögzíti a tárgyát és kevésbé érzékeny a folyamatokra. Viszont ezzel a politikatudomány – legalábbis manheimi értelemben – lemond a politika természetének „sajátságáról”, nem a rögzült struktúrák megismerésére fókuszáló kutatásáról.

A politikai elemzés sajátosságai ehhez képest abban ragadható meg, hogy – például a politika konstruálása szempontján keresztül – érdekli a változó természetű politika, s nem a rögzített viszonyok témája izgatja. Természetesen a politika változó természetét rendkívül sok területen érzékelhetjük, és

a politikai elemzők nagyon szerteágazó módon jelzik is ezeket a területeket. Ráadásul épp az előző részben beszéltem a különböző „kettőségekről”, arról, hogy vannak *belső* (kormány- és pártközeli) és *külső* (független intézményekben dolgozó) politikai elemzők és ezek is nagyon különbözőképp analizálhatják a politika változó természetét. Közös azonban bennük, hogy az intézményeket (amelyeket a politikai elemzők is nagyon fontosnak tartanak) nem végérvényes „objektumoknak” tekintik, hanem olyanoknak, amelyek időről időre megváltoznak.

A vizsgált tárgy specifikálása. Ahogyan a politikatudós is megalapozza kutatását (fentebb leírtuk az ismeretelméleti és racionális megalapozás mechanizmusait), ez ugyanúgy nélkülözhetetlen a politikai elemzés szempontjából is. A politikai elemzés is megalapozható a politikai filozófia vagy az ismeretelmélet felől, de tisztában kell lennünk azzal, hogy egy (általában rövidebb) politikai elemzés során nem feltétlen tudunk kibontani egy filozófiai és történeti premissákra épülő elemzési stratégiát. Ez a belátás azonban nem ok arra, hogy lemondjunk az elemzés megalapozásáról és módszertana tisztázásáról. Csupán azzal kell tisztában lennünk, hogy a megalapozásban nem lehetünk olyan tudományosak, mintha egy hagyományos akadémiai értekezést írnánk. (Ugyanakkor persze azt is látnunk kell, hogy ez a megjegyzés is inkább a politikai elemzésről Magyarországon forgalomban lévő nézetekre illik, hiszen Dahl, Hay, Shepsle-Bonchek és mások politikai elemzése nem tesznek engedményt a hagyományosan kialakult tudományos normáknak).

A politikai elemzésnek mégis van egy megkülönböztető specifikáló eleme, miközben maga is követ megalapozási és módszerválasztási elveket. Ám a politikatudománnyal szemben (amely a politikát lényegében homogénnek kezeli és felteszi a „politikai” érvényesülését), a politikai elemzés abból indul ki, hogy a politika fogalma rétegzett, s neki specifikálnia kell, *mely* politikai rétegről szól az elemzés. A politikai elemzés specifikuma – a politikatudománnyal vagy a politikai publicisztikával szemben – a *választásban* van. A politikatudomány evidensnek (tudományosan alapvetőnek) tekinti, hogy a barát–ellenség kód határozza meg a politikai küzdelmeket, s ez egy politikailag „állandó” tartományt tételez fel. A publicisztika egy köznapilag használt politikafogalomból indul ki, amelyben a politika azt jelenti, amit *belegondolunk*. A politikai elemzés a politika sokirányú, sokrétegű valóságából *kiválaszt* egy réteget, és nem akar sem az egészre (mint a politikatudomány), sem egy körvonalazatlan politikaképre (mint a publicisztika) fókuszálni. Tóth Csaba és Török Gábor napi-rendkutatása a politika *egy meghatározott* tartományára vonatkozik, míg más területekre nem. A politikai elemző megalapozása tehát *szűkítő*, de ezt annak érdekében teszi, hogy jobban tudja specifikálni tárgyát, és ehhez a specifikációhoz egzaktabb módszereket rendelhessen. A publicisztikának azért nincs szüksége módszerre, mert tárgya behatárolatlan; a politikatudománynak pedig

a mindenoldalú megalapozásnak köszönhetően a módszertan „túlterjeszkedésével” kell számolnia.

Újrakonceptualizálás. A fenti két dimenzióban, ha némi időbeli eltolódással is, nagyjából hasonlóan alakul a helyzet Nyugat-Európában és Magyarországon: a politikai elemzés a politikára koncentrált, de természetesen a politika sokrétű valóságából meghatározott szempontok szerint kiválasztott részt kutatja. Némileg más a helyzet a tekintetben, hogy a politikai elemzési műfajnak milyen kutatási feladatokat kell elvégeznie, és ezt milyen szemléleti keretben kell tennie. Itt a nyugat-európai politikai elemzések jócskán előbbre tartanak, nem utolsósorban a néhány évtizedes fejlődési előny következtében is. Ezzel szemben Magyarországon éppen megteremtődött a politikai elemzés műfaja, a műfajon belüli differenciálódásról és munkamegosztásról egyelőre még nem beszélhetünk.

Am a politikai elemzésben, mint műfajban rejlenek stratégiai-újrakonceptualizálási lehetőségek is. Ez az újrakonceptualizálás régi vizsgálati témák új módon történő feltárását jelenti. A politikai elemzők számos új témára lelnek, amely kihívás lehet a régi politikatudomány számára is (a szakpolitikai dimenziók legtöbbször ilyen, de ide sorolhatjuk a network-elemzéseket, a napi-rendelemzéseket stb. is), ám számos esetben régi témákat gondolnak újra. Mindezeket az újrakonceptualizálási törekvéseket Magyarországon még korai lenne várni, hiszen itt nemhogy a politikai elemzés *mibenlétéről* nem születtek még összefoglaló munkák, de – mint láttuk – a politikai elemzők is alig egy évtizede jelentek meg a közélet színpadán. Magyarországon tehát a politikai elemzői műfajra történő *önreflexió* végképp hiánycikk, holott pontosan egy ilyen önreflexió kellene annak megmutatásához, hogy például lehetséges-e nálunk – politikai elemző eszközökkel – újrakonceptualizálni a politikatudósok által felvetett és – részben – megválaszolatlanul hagyott problémákat.

A nyugat-európai differenciált és már most hagyományokkal rendelkező politikai elemzői műfaj éppen ezen előnye és szervezetsége birtokában fogalmaz meg konceptuális kérdéseket. Tegyük azonban hozzá, hogy ezek az újrakonceptualizálási szándékok inkább a politikai elemzésnek a politikatudománnyal leginkább határos területére vonatkoznak. A könyv egy más pontján már részleteztem Colin Hay követelményeit a hatalom társadalmiságára, a politikai elemzők történeti érzékenységére és az elemzések nemzetközi perspektívájára vonatkozóan. Mindhárom vonatkozásban újragondolást javasol, és nyilvánvaló, hogy előbb-utóbb Magyarországon is ki kell kristályosodnia a politikai elemzők ilyen jellegű – ha tetszik – átfogóbb mondanivalójának.

De ebben a vonatkozásban a kuhni szellemiség is serkentheti az újrakonceptualizálást. Ha ugyanis a kuhni szellemiséget valamennyire is relevánsnak tekintjük, ebből konkrét teendők adódnak a politikai elemzők számára is, nevezetesen, hogy az újrakonceptualizálást komolyan véve közreműködjenek abban, hogy a politikatudomány és a politikai elemzés mindeddig hiányzó

történeti iskoláit megalapítsák. Erre a hagyományos politikatudomány Magyarországon soha nem volt képes, elképzelhető, hogy az újrakonceptualizálás intézményesedést is teremthet.

Hasznosíthatóság, piacelvűség: elmélet és gyakorlat. A politikai elemzés megkülönböztető jegye végül gyakorlati hasznosíthatósága. Ebben élénk vitában áll a politikatudománnyal, amely – Magyarországon – nem törekszik közvetlen hasznosíthatóságra, sőt sok politológus kifejezetten ellene van a piaci megmértetésnek. Ez utóbbinak ugyan némileg ellentmond az a magyar tapasztalat, hogy a politológusok – ha nem is nyilvánosan, de informálisan – tagjai különféle politikusi tanácsadó testületeknek és háttérelvező cégeknek. Ha informálisan már nem is, de „hivatalosan” még tartja magát az a koncepció, hogy az akadémiai tudomány és a politika közé határvonalat kell húzni. A politikai elemzések nagy „családjából” sok eleve üzleti megrendelésre készül. A megrendelők lehetnek pártok, kormányok, egyéb politikai szereplők, üzleti szereplők, nemzetközi megrendelők és természetesen magánszemélyek. A politikai elemzések megrendelői elsősorban az elemzők nem általános ideológiai, hanem *szakmai, szakpolitikai és stratégiai* tudását honorálják. Az ilyen típusú megrendelések és elemzések piaca azért működik és terebélyesedik, mert egyébként is kiszélesedik a politika aktorainak köre. Az aktorok számának növekedése számos következménnyel jár. Az egyik ilyenre már utaltam, amikor a kormányzás governance-elemeinek erősödését említettem. Ez azt jelenti, hogy átalakul a kormányzás jellege, s egyre több formális és informális szereplő interakcióiból tevődik össze a kormányzás. A folyamat másik oldala, hogy a növekvő számú formális és informális szereplőnek információra, stratégiai tervezésre van szüksége. Tekintettel arra, hogy a politikai térben nem csupán politikai, hanem gazdasági, üzleti szereplők is vannak, ezen szereplők felkészítése nem kis részben specialisták, elemző cégek feladata. A feladat végrehajtása során rengeteg zárt körnek szánt elemzés készül, de természetesen vannak olyanok is, amelyek nyilvánosságra kerülnek, s amelyekből megítélhető az adott elemző cég profilja és teljesítménye. Az ilyenfajta nyilvános policy-elemzés Nyugat-Európában hatalmas teoretikus irodalmat is produkál, ami már közel van az iskolateremtéshez. Magyarországon inkább a zártkörű policy-analízisek műfaja ismert; viszonylagosan ritkák a politikai élet különféle szegmenseiről szóló policy-elemzések, s különösképp ritkák az ilyen monográfiák. Ugyanakkor azt is hozzá kell tennünk, hogy a felsőoktatási képzésnek ma már integráns részét képezik a *közpolitikai stúdiumok*, ami arra mutat, hogy – legalábbis elvben – megvan a lehetősége egy közpolitikai elemző réteg kiképeződésének.

A politikai *folyamat* vizsgálata (a rögzült intézményi vizsgálattal szemben), a politika *rétegei* iránti nyitottság és specializáltság (a túlságosan egyneműnek vett politikafogalommal szemben), a politikatudomány által felvetett kérdések újrakonceptualizálására való hajlam és a *szakpolitikai-piaci orientáció* képezik tehát a politikai elemzési műfaj megkülönböztető ismérveit. Ezen ismérvek

megléte, teljesülése esetén a politikai elemzés (ismételjük: ideáltipikus esetben) nem mosódik össze más műfajokkal, hanem határozott karakterjegyek alapján elkülönül azoktól. Ilyen ideáltipikus esetek azonban még Nyugat-Európában is ritkák. Az olyan országokban pedig, amelyekben a politikai elemzésnek, mint műfajnak alig van hagyománya, még inkább nehéz ideáltipikus helyzetéről beszélni. Ez azonban nem tántorít el bennünket attól, hogy folytassuk műfajelméleti utunkat, és a politikai elemzést megpróbáljuk még pontosabban elhelyezni a különféle elemzési formák sűrűjében.

MŰFAJON BELÜLI ELEMZÉSI ÁGAK ÉS SZINTEK

A nyugat-európai példák azt mutatják, hogy a politikai elemzés műfaja és intézményes megszerveződése nagyon előrehaladt, s ennek nyomán rendkívül végletes elemzői szerepek és műfajok léteznek. Az egyik végletnek tekinthetjük például a *Political Analysis* című folyóiratot, amely – igazán következetes tudományos attitűddel – a politikai elemzés metodológiai aspektusaira koncentrál.⁵ A másik véglet talán a nagyközönség által is jobban azonosítható és a médiában is helyet kapó politikai elemzés, amelyet a *political analyzer* végez. A végletek között meglehetősen változatos szerepeket találhatunk, de az egyes elemzési fajták *fogalmi* megnevezése példaszerűen egyértelmű. Magyarországon azonban egyelőre a *politológus* fogalma szív mindent magába, noha a fogalom felbontására, illetve új megnevezések kialakítására az első lépéseket már megtettük. Három differenciálási-fogalomalkotási kísérletet említenék. Az első a politológiai *publicisztikára* vonatkozik (Szabó Márton); a második a *politikai elemzésre* (Galló Béla); a harmadik pedig a *politikatudományon* belüli funkcionális szerep-elkülönítésre (Török Gábor).

A publicisztika szintjei. Szabó Márton a publicisztikai politológiáról írva szembesül azzal a kérdéssel, hogy milyen szerepeket játszhat a *tudós*, ha publicisztikát ír.⁶ Szabó négy lehetséges publicisztikai szerepet azonosít: küldetés, küzdelem, elemzés, tanítás (Szabó, 1999: 87). Minket ebben a tekintetben csak az *elemzés* érdekel. Erről a szerző két fontos dolgot állít. (1) Az elemző publicistáknak határozott szemléleti alapállásuk van: „a politikát kevésbé állásfoglalásra készítő csatározások színhelyének, mint inkább intézmények és szervezetek, cselekedetek és vélemények komplex világának látják, amelynek helyzetéről tudósítani akarnak”; valamint (2) az elemzői típus a leginkább a *küldetéses* típusal áll szemben. A szerző határozottan amellett érvel, hogy az elemző típusú publicistáknak „nincs küldetésük és pártelkötelezettségük; értékeket képviselnek, és feladatuk van, amelyet a műfaj szabályai szerint igyekeznek szolgálni (uo.: 88). Szabó ugyan adós marad annak kifejtésével, hogy melyek is pontosan a publicisztikai elemzői műfaj szabályai, de felvetése mégis az egyes szerepek pontosabb elhatárolása felé tett kísérlet.

A politikai elemzés szintjei. Galló Béla (ugyancsak a Szabó Márton által kezdeményezett vitában) annyiban megy tovább, hogy nem a publicisztikán belül igyekszik szerepeket és műfajokat elkülöníteni, hanem a publicisztika és a politológia közötti tartományba sorolható műfajokat veszi számba. Így öt kategóriát különböztet meg: (1) politikai esszé, kisesszé; (2) politikai elemzés; (3) politikai értekezés; (4) tanulmányok, tanulmányrészletek; (5) közéleti magyarázatok (Galló, 2000: 268). Míg tehát Szabónál az elemzés publicisztikai jellegű, Galló a politikai elemzést már nem a publicisztikához, hanem egy közelebb meg nem határozott „köztes” műfajhoz sorolja. A lényeg az, hogy ő is érzékeli: nem lehet azonos gyűjtőfogalom alá vonni az egymástól eltérő (döntően az újságok hasábjain) megjelenő műfajokat. Ám a megnevezéseken kívül ő sem ad pontosabb leírást, és főképpen nem specifikálja a politikai elemzés műfaját.

A politikatudományi elemzés szintjei. Török Gábor felosztása mindkettőhöz képest új, hiszen ő kifejezetten a *politikatudományra* koncentrál, amikor javaslatot tesz egy tagoltabb kategorizációra. Indoklása is érdekes: „a politológus kategória ma már annyira kitágult, hogy érdemes lenne gyűjtőfogalomként kezelni”. Megközelítése tehát a politológusok *intézményesen elfoglalt pozícióira koncentrál*: a tágan értelmezett politológusfogalomba nála mindenki belefér, aki az akadémiától egy-egy pártig bárhol is helyezkedik el. Politológusként legitim tehát a politikatudós, a politikai elemző, a politikai szakértő, a politikai tanácsadó, a politológus publicista, a médiapolitológus, sőt a pártpolitológus is (Török, 2007: 40). E felosztásban ismét csak megemlítődik a politikai elemzés, és Török egyetlen specifikáló tényezőt fűz hozzá: a politikai elemző az, aki „különböző elemző intézetekben dolgozik”.

Ez azonban túlságosan „szociológiai” megközelítés, habár – mint majd látni fogjuk – szólnak mellette érvek. Mindenekelőtt az, hogy például Török a politikai elemző szerepét nem értékszempontok alapján határozza meg, hanem az intézményi stabilitás alapján. Ezzel azt mondja: aki képes politikai elemző céget létrehozni, az politikai elemző (s ez által politológus), mint ahogy ugyanezek a kritériumok állnak a többi, fent felsorolt politológiaág képviselőire is. A magam részéről ezt megfontolandó, ám túl szűk kiindulópontnak tekintem. Szélesebb értelemben határoznám meg a politikai elemzést és egy „kombinált” megközelítést ajánlok.

A POLITIKAI ELEMZÉSI IRÁNYZATOK

E megközelítés lényege, hogy az intézményi elhelyezkedésből még nem vezethetjük le a politikai elemzői szerepet és a politikai elemzést, mint műfajt. Politikai elemzést írhat akadémiai kutató vagy magánszemély is, s ha a politikai elemzésre vonatkozó kritériumokat írásaik magukon viselik, akkor nincs okunk megtagadni tőlük a „politikai elemzés” definíciót. Persze nyil-

vánvaló, hogy Török álláspontja ettől eltér, amennyiben szerinte professzionális intézményi háttér nélkül politikai elemzői munka nem végezhető.

Ez a megközelítés azonban talán túlságosan is a magyar körülményekre fókuszál, és itthon próbál rendet teremteni a kétségkívül kaotikus szerepek között. Nemzetközileg azonban a politikai elemzés műfaja – mint már jeleztem – differenciáltabb. Felosztásom tehát egyesíteni próbálja a szervezeti, a műfaji és a tartalmi szempontokat. Mindezek alapján a következő politikaelemzés-típusokat látom elkülöníthetőnek: (1) politikai elemző cégek általános közéleti-politikai elemzése; (2) politikai elemző cégek szakpolitikai elemzése; (3) önálló kutatói elemzések kurrens politikai témákban; (4) szakpolitikai issue-elemzések; (5) hagyományos tudományos intézetek politikai elemzése; (6) értekezések a politikai elemzés műfajáról; (7) policynetwork-elemzések.

E felosztás az elmúlt évtizedek nyugat-európai folyamataiból leszűrhető tanulságokat igyekszik ötvözni a magyar tapasztalatokkal. Mindezek alapján úgy tűnik a politikai elemzési műfaj tudományos értelemben két *intézményes* irányból termelődik: (1) az új elemző cégek (public policy institute-ok) felől és (2) a hagyományos kutatóintézeti szférából. Ugyanakkor van egy másik dimenzió is, amit nem hagyhatunk figyelmen kívül, mégpedig a különféle „pártos” elemző cégek világa. Ezek szintén a politikai elemzés keretein belül dolgoznak, s nyilvánosságra kerülő termékeikkel legalább annyira – ha nem jobban – befolyásolják a közéleti gondolkodást, mint az akadémiai és az elemző intézetek. Tehát a hét elemzési irányhoz tartozó politikai elemzéseket nagyon különböző intézményes közegek állítják elő, sőt – hogy még tovább bonyolítsuk a dolgot – a politikai elemzések *privát* előállítását se zárjuk ki.

JEGYZETEK

- ¹ A szerzők a D209-es ügy kipattanása után írták meg cikküket, s abban az SZDSZ-nek a Medgyessy-botrányhoz való viszonyát taglalják. A cikkben szóba kerül a megértő politológia határa: „Felfogásunkban a politológia a demokrácia tudománya. A megértésnek és a magyarázatnak tehát addig van helye, amíg a demokrácia kereteibe beilleszthetők a politikai történések”. A szerzők a továbbiakban azt mondják, hogy a Medgyessy-ügy morális szempontokat is felvet: „A társadalom többségének ítélete ellenére is el kell mondanunk, hogy a rendszerváltás nem csupán aktuálpolitikai vagy gazdasági, hanem morális cezúrának is számít. Különösen a politikai elit tagjai nem tehetik meg, hogy a kontinuitás látszatát keltsék...” (Tóth–Török, 2002b)
- ² Kuhn elméletéről és annak politikatudományi hasznosíthatóságáról lásd: Csizmadia (2008): 26–32.
- ³ Lásd erről Galló Béla írását az 1999–2001-es „Publicisztikai politológia Magyarországon” című vitában. Galló világosan elmondja, hogy a publicisztikaírásnak is megvannak a maga szakmai szabályai, azaz ha valaki politikai publicisztikának szán valamit, az nem biztos, hogy az is lesz (Galló, 2000: 265–274).

- ⁴ A tanulmányban Geertz három elméleti irányzatot elemez, mint amelyek a „posztaranykor” jellemző irányzatai: játékelmélet, a dráma- és rituáléelmélet, valamint a szöveginterpretációs elmélet (diskurzuselmélet). Lásd: Geertz, 1994: 272–283.
- ⁵ A folyóirat az alábbi webcímen érhető el: <http://pan.oxfordjournals.org>.
- ⁶ Tekintsünk most el attól az ellenérvtől, hogy aki publicisztikát ír, az nem is tudós, hiszen éppen Szabó Márton említi, hogy a politikatudomány vezető testületének, az MTA Politikatudományi Bizottságának tagjai közül is sokan – alkalmilag vagy rendszeresebben – írnak publicisztikát. Ha tehát a publicisztika és a tudomány kizárja egymást, akkor a vezető testület összetétele – ad absurdum – nem felel meg a tudományoknak.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Csizmadia Ervin (2008): *Politikatudomány és politikai elemzés*. Budapest, Századvég Kiadó.
- Galló Béla (2000): Egy ilyen, egy olyan. In *Politikatudományi Szemle*, 3-4. 265–274.
- Geertz, Clifford (1994): Elmosódott műfajok: A társadalmi gondolkodás átalakulása. In uő.: *Az értelmezés hatalma*. Budapest, Századvég Kiadó, 268–285.
- Hay, Colin (2002): *Political Analysis. A Critical Introduction*. Palgrave. /Political Analysis Series./
- James, Simon (1991): *The Idea Brokers: Think Tank and the Rise of New Policy Elite*. New York, The Free Press-MacMillan.
- Körösényi András (1996): *A magyar politika gondolkodás főárama*. Budapest, Századvég Kiadó.
- Kuhn, Thomas (1984): *A tudományos forradalmak szerkezete*. Budapest, Gondolat Kiadó.
- Mannheim, Karl (1996): Lehet-e a politika tudomány? In uő.: *Ideológia és utópia*. Budapest, Atlantis Kiadó.
- Shepsle, Kenneth A.–Bonchek, Mark, S. (1997): *Analyzing Politics. Rationality, Behavior, and Institutions*. New York–London, W. W. Norton and Company.
- Szabó Márton (1999): Publicisztikai politológia Magyarországon a kilencvenes években. In *Politikatudományi Szemle*, 4. 81–94.
- Tóth–Török (2002): *Politika és kommunikáció. A magyar politikai napirend témái a 2002-es választások előtt*. Budapest, Századvég Kiadó.
- Török Gábor (2007): Névjegy (interjú, készítette: Szepes Zsolt). In *Politika.hu. A fiatal politológusok lapja*. Május, 40–41.